

Review of: Egmond, Florike (Ed.) (2002). *Nederland in de maak: Landschap tussen verleden en toekomst*. Zwolle: Waanders; Den Haag: Nationaal Archief.

/ Oosterhuis, Harry. In: Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, Vol. 29, No. 3, 2003, p. 363-364.

Door de eeuwen heen heeft het Nederlandse landschap veel sporen nagelaten in archieven. Het is vanouds door de mens gemaakte, berekende, bewerkte, gereguleerde en gemanipuleerde natuur. Een van de vroege voorbeelden daarvan, de met mathematische precisie uitgedachte Beemster, is om die reden door de Unesco op de lijst van het werelderfgoed geplaatst: techniek en esthetiek vormen in deze zeventiende-eeuwse polder een naadloos geheel. Het Nederlandse landschap, dat al vanaf de middeleeuwen vaak geen natuur in eigenlijke zin is, maar altijd cultuurlandschap met een geschiedenis, is nog in een ander opzicht een maaksel: het was en is ook voortdurend onderwerp van beeldvorming ten einde de nationale eigenheid te schragen en vooral ook om de ruimtelijke ordening richting te geven. Nederlanders schiepen Nederland en daarnaast construeerden zij onophoudelijk beelden van hun land. *Nederland in de maak: landschap tussen verleden en toekomst*, dat ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van het Nationaal Archief voor een breed publiek verscheen, laat deze twee vormen van gemaaktheid zien. Het fraai uitgegeven boek bestaat voor meer dan de helft uit een selectie van het beeldmateriaal uit het Nationaal Archief dat duidelijk maakt hoezeer ons land in fysieke zin is veranderd in de afgelopen twee eeuwen: ontwerptekeningen, kaarten waarop waterwerken, (spoor)wegen, inpolderingen, ruilverkavelingen en stadsuitbreidingen zijn gepland, foto's die vooral illustreren dat Nederland een land is van ontginnen, bebouwen, pompen en baggeren.

Het fraaie beeldmateriaal is aan de hand van drie thema's geordend: het welhaast onvermijdelijke waterbeheer, de verkeersinfrastructuur en de ruimtelijke ordening (inpolderingen, ontginningen, veenafgravingen, parklandschappen, ruilverkavelingen en stedenbouw). Deze thema's staan ook centraal in de drie artikelen waarin de landschapsarchitecten Dirk Sijmons, Eric Luiten en Joost Schrijnen hun visie op het verleden en de toekomst van het Nederlandse landschap ontvouwen. Zij brengen naar voren dat kennis van het verleden ons kan helpen om huidige vraagstukken op het gebied van de ruimtelijke ordening aan te pakken, maar tegelijkertijd keren zij zich tegen het canoniseren van het bestaande. Juist omdat de Nederlandse omgang met het landschap zich altijd heeft gekenmerkt door veranderlijkheid en utilitaire motieven, moeten we, zo luidt hun boodschap, blijven nadenken over de inrichting van ons land en er niet voor terugdeinzen om het steeds opnieuw te vermaken ten einde tegemoet te komen aan nieuwe omstandigheden en uitdagingen. In dit opzicht was Nederland al in de zeventiende eeuw, zoals Sijmons het uitdrukt, "een genadeloos modern land" (p. 28). Hernieuwde bezinning op de fysieke inrichting van ons land is ook bittere noodzaak gezien de toenemende druk op de schaarse ruimte, de problemen die de intensieve landbouw met zich meebrengt, de alsmaar oprukkende verstedelijking en de dreiging van het water, dat niet alleen vanuit de zee maar

ook vanuit de rivieren blijft opdringen. Opmerkelijk is dat de drie landschapsarchitecten weinig zien in de creatie van natuurgebieden die slechts in beperkte mate voor mensen toegankelijk zijn en die geen ander doel lijken te hebben dan ongerepte natuur te zijn. De ruimte is in ons land al zo schaars en dergelijke ondernemingen staan ook op gespannen voet met de Nederlandse traditie waarin het landschap vooral een vanuit stedelijke behoeften geordend landschap is: naast de droogmakerijen waarderen zij vooral tuin- en parklandschappen en waterbouwkundige werken zoals de gerestaureerde Hollandse waterlinie, die meerdere functies (landbouw, wonen, werken, waterbeheer en recreatie) in zich verenigen. Wellicht typerend voor hun beroepsethos en ambities is de waarschuwing van de landschapsarchitecten dat democratische inspraak in de ruimtelijke ordening vaak resulteert in lelijke "compromislandschappen". De meest bijzondere, typische en mooiste cultuurlandschappen zijn volgens hen juist tot stand gekomen door gerichte, vanuit één instantie gestuurde planning.

Het is opmerkelijk hoezeer de landschapsarchitecten overeenstemmen in hun visie op het verleden en de toekomst van het Nederlandse landschap. Dat deze visie van eenzijdigheid getuigt, is op zich geen bezwaar, maar toch was het aardig geweest om ook andere betrokkenen en belanghebbenden (beleidsmakers, politici, de agrarische sector, de milieubeweging en de natuurbescherming bijvoorbeeld) aan het woord te laten - dat zou het boek spannender hebben gemaakt. De specifieke voorkeuren van de drie auteurs brengen ook met zich mee dat de aandacht vrijwel uitsluitend uitgaat naar het laaggelegen Westen van Nederland met zijn polders, veenweidegebieden en waterrijke steden; het hoger gelegen Oosten en Zuiden blijft grotendeels buiten beschouwing omdat zij deze gebieden niet erg interessant en vanuit internationaal perspectief niet bijzonder achten. Maar is juist de grote variatie aan landschappen op een klein oppervlak ook niet een specifiek kenmerk van Nederland? *Holland in de maak* was wellicht een passender titel geweest voor dit boek. Verder is het jammer dat de inleiding van de samenstelster, Florike Egmond, zo summier is. In de afgelopen jaren zijn er een aantal interessante studies over de geschiedenis van het Nederlandse landschap en de ruimtelijke ordening verschenen en daarom was een historiografische beschouwing op zijn plaats geweest in dit boek, dat bedoeld is om de aandacht op het rijke bronnenmateriaal te vestigen en historisch bewustzijn en onderzoek op dit terrein te bevorderen.

Harry Oosterhuis